

POJAM EFIKASNOSTI KRIVIČNOG POSTUPKA- RAZUMEMO LI IDEAL KOME TEŽIMO?*

Milica Kolaković-Bojović

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Svedoci smo višegodišnjih, intenzivnih reformskih procesa u domaćem krivičnom zakonodavstvu i organizaciji pravosuđa. Iako su se na svakih par godina smenjivale različite koncepcije i vizije o tome kako bi moderan krivični postupak trebalo da izgleda, stručna i naučna javnost je sve vreme bila saglasna u jednom: Krivični postupci u Republici Srbiji moraju biti efikasniji. Ipak, i nakon velikog broja radova posvećenih ovoj temi i čestih izmena normativnog i institucionalnog okvira, utisak je da u domaćoj stručnoj i naučnoj javnosti još uvek ne postoji saglasnost o tome koji sve elementi ulaze u sastav pojma efikasnosti. Ovo proizvodi negativne efekte na polju kreiranja i sprovođenja adekvatnog normativnog okvira i drugih mera koje imaju za cilj unapređenje efikasnosti krivičnog postupka.

KLJUČNE REČI: krivični postupak / pojam / definisanje / efikasnost / trajanje / razuman rok

1. O POTREBI POJMOVNOG ODREĐENJA

Nezaustavljiv razvoj modernih tehnologija, intenzivan tempo života i suštinske promene u sistemu vrednosti, dovode do toga da se u svim životnim sferama teži maksimalnom pojednostavljenju, ubrzanju i skraćanju najrazličitijih sadržaja i procedura. U ovakvoj atmosferi obojenoj tendencijom simplifikacije, u javnosti se nastojanja za preciznim pojmovnim određenjem (čitaj: razumevanjem) problema u bilo kojoj oblasti smatraju potpuno nesvrshodnim, uz učestalo pozivanje da se sa reči pređe na dela. Iako u sebi sadrži poruku baziranu na, dokazano pogubnoj, ideji da se knjiga zameni

* Rad je nastao kao rezultat na projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS

srpom, čekićem ili drugim "prikladnim alatom", ova vrsta retorike postala je nezaobilazan element političkih kampanja i omiljena metodologija reformskog procesa svakog novoizabranog lidera. I ne samo to - ona je imperativ kome, već nekoliko decenija, teže mladi naraštaji. Isti oni koji zadovoljno preskaču "dosadna" uvodna poglavlja udžbenika, nastavljajući potom, da čitaju o nečemu što ni sami ne znaju šta je- upravo jer je taj podatak ostao na pomenutim "dosadnim" stranama.

Bolne posledice ovakvog pristupa značaju razumevanja suštine i pojmovnog određenja, najvidljivije su u oblastima od izuzetnog društvenog značaja. Naime, iole pažljivom čitaocu naučnih radova nastalih u poslednje 2-3 decenije u oblasti društvenih, a naročito pravnih nauka, neće promaći činjenica da velika većina njih ili ne sadrži čak ni pokušaj preciznog pojmovnog određenja pitanja kojim se autor dalje bavi ili, još učestalije, sadrži definicije koje su preuzete iz starije i lako dostupne literature.

Ovakav trend se nažalost prelio sa naučnog, na polje normativnog delovanja, pa tako ogroman broj strateških akata u ovoj oblasti, sadrži krnje i/ili manjkave definicije predmeta kojim se bavi ili ih šta više, uopšte ne sadrži. Posledice takvog pristupa ogledaju se, kako u poteškoćama da se uoče svi nedostaci u oblasti čije se unapređenje želi postići, tako i u neadekvatnom izboru vrste, mere, metodologije i dinamike primene sredstava usmerenih ka realizaciji postavljenih ciljeva.

Iz gore navedenog proizilazi da je, bez adekvatnog određenja pojma efikasnosti krivičnog postupka, uz precizno uočavanje svih njegovih elemenata, nemoguće identifikovati oblasti kroz čije se unapređenje može uticati na povećanje efikasnosti. Kako bi, valjano bavljenje pitanjem determinanti efikasnosti krivičnog postupka, zahtevalo izlaganje koje po obimu prevazilazi ovom prilikom zadate okvire, ograničićemo se samo na određenje pojma efikasnosti krivičnog postupka kroz jasan prikaz svakog od njegovih elemenata.

2. POJAM EFIKASNOSTI KRIVIČNOG POSTUPKA

Nastojanja da se u domaćoj stručnoj i naučnoj javnosti jasno i precizno definiše pojam efikasnosti krivičnog postupka, mogao bi se okarakterisati kao nekoliko decenija lutanja, uz povremene svetle trenutke. Na pomenutu temu, u našoj literaturi rečeno je i napisano mnogo. Ipak, ne možemo se oteti utisku o (čast izuzecima, na čije ćemo se zaključke oslanjati u daljem izlaganju) površnosti, nedorečenosti i nesistematičnosti pristupa ovom problemu. U tom smislu, pojedine greške ponavljane su u meri koja je dovoljna da danas budu tretirane kao nesporne čak i među onima koji bi po prirodi profesionalnog opredeljenja i statusa, morali biti svesni da su u zabludi. U skladu sa starom izrekom po kojoj sto puta izgovorena laž postaje istina, u naučnim člancima, udžbenicima, zakonskim tekstovima i

strategijama, našle su mesta brojne krnje definicije efikasnosti, koje u sebi kriju čitav niz nelogičnosti i nedoslednosti.

2.1. Balans između brzine i poštovanja ljudskih prava kao preduslovi efikasnosti krivičnog postupka

Najuvreženija, među brojnim zabludama o značenju i elementima pojma efikasnosti, jeste ona koja izjednačava pojmove okončanja krivičnog postupka u razumnom roku, odnosno kratkog trajanja krivičnog postupka i njegove efikasnosti.

Analizom radova koji su na temu efikasnosti krivičnog postupka i srodne teme nastali na našim prostorima poslednjih decenija, došli smo do dva zaključka: Najpre, većina autora koji su se u domaćoj teoriji krivičnog procesnog prava bavili pitanjem efikasnosti krivičnog postupka, tom pitanju je pristupala isključivo u svetlu prava okrivljenog na suđenje u razumnom roku. Ne možemo a da ne primetimo da ovakav pristup predstavlja preteranu simplifikaciju problema, uz ignorisanje, najpre, činjenice da pravovremeno okončanje krivičnog postupka nije isključivo u interesu okrivljenog, već i drugih subjekata krivičnog postupka, ali i pravosudnog sistema i društva kao celine. Pored toga, ovde se radi i o previdu realnosti u kojoj okrivljenom, koji je zaista izvršio krivično delo a brani se sa slobode, predugo trajanje krivičnog postupka zapravo ide u prilog jer mu dozvoljava, često i višegodišnje, uživanje u blagodatima života koji je rezervisan za one koji nisu "prešli liniju zakona." Najzad, istraživanja su pokazala¹ da produženo trajanje krivičnog postupka rezultira blažom osudom učinioca u odnosu na postupke u kojima je postojao gotovo identičan činjenični sklop ali su okončani u kratkom roku po izvršenju krivičnog dela.

Druga velika zabluda, odnosi se na, u domaćoj teoriji krivičnoprocesnog prava više puta iznošenu tezu² o postojanju dve tendencije u procesu reformisanja krivičnog postupka. Po ovom shvatanju, s jedne strane, nalazi se zahtev za poštovanjem osnovnih prava i sloboda okrivljenog, dok se s druge strane, konstantno teži povećanju efikasnosti krivičnog postupka. Ovakvom shvatanju moglo bi se prigovoriti više stvari. Najpre, izgleda nam da se ponovo radi o učestalom poistovećivanju pojmova brzine i efikasnosti krivičnog postupka. Ovakvo viđenje efikasnosti višestruko je manjkavo, jer u istu ravan stavlja pojmove koji zapravo stoje u odnosu opšteg pojma i njegovog elementa. Naime, pomenuti stav bi imao opravdanja ukoliko bi se na "različite strane terazija" postavili zahtevi za poštovanjem prava i sloboda okrivljenog s jedne, i okončanje krivičnog postupka u razumnom roku s druge strane. Nejasno je, međutim, kako bismo uopšte mogli govoriti o efikasno sprovedenom krivičnom

¹Milivojević, S. (2002) *Efikasnost krivičnog postupka*, magistarska teza, Beograd, 27.

² Vidi: Vasiljević (1966), Bayer (1980), Kobe (1972), Bejatović (2001), Simović, M. (2008).

postupku u situaciji u kojoj je, tokom njegovog trajanja, došlo do povrede prava i sloboda, kako okrivljenog, tako i drugih učesnika u postupku. U tom smislu, Cvijović³ navodi da pod efikasnošću krivičnog postupka valja podrazumevati takvu meru brzine postupanja, koja obezbeđuje puno poštovanje zakonitosti u vođenju krivičnog postupka i presuđenju, a doprinosi da se u tim okvirima vreme od momenta izvršenja krivičnog dela do pravnosnažnog presuđenja svede u realne okvire.

Iako pogrešno poistovećuje odnos pojmova trajanja i efikasnosti krivičnog postupka, Radulović⁴ ispravno zaključuje da, ako se primat da što većoj efikasnosti krivičnog postupka, a na štetu sloboda i prava građana, postoji opasnost da dobijemo nedemokratsko i autoritarno pravo i obrnuto; ako primat dajemo zaštiti sloboda i prava okrivljenog, onda se to negativno odražava na poziciju lica koja su oštećena krivičnim delom kao i na zaštitu društva od kriminaliteta. On ocenjuje da se u izmenama Zakonika o krivičnom postupku počev od 1953. vodilo računa o što većem skladu ovih tendencija, ocenjujući da se do 1967. išlo više ka efikasnosti, a od tada više ka zaštiti sloboda i prava učesnika u krivičnom postupku.

Kako okončanje krivičnog postupka u razumnom roku predstavlja dominantan element njegove efikasnosti, za procenu da li je jedan krivični postupak efikasan, neophodno je i odrediti koje momente treba smatrati trenucima početka (*dies a quo*) i završetka (*dies ad quem*) krivičnog postupka. Dok je druga vremenska odrednica nesporna, i vezuje se za trenutak pravnosnažnosti sudske odluke kojom se postupak okončava, pitanje početka krivičnog postupka nije sasvim nesporno.⁵ Škulić ističe da je sva shvatanja o ovom pitanju moguće podeliti u dve osnovne grupe; prvu, čine autori koji početkom postupka smatraju momenat izražavanja određenog stava suda u odnosu na optužbu (što je dominantno stanovište), i drugu, koja ovaj momenat vezuje za načelo akuzatornosti, te početak krivičnog postupka vidi već u samom podnošenju odgovarajućeg optužnog akta.⁶

Sledeće, ne manje važno pitanje, tiče se važenja prava na suđenje u razumnom roku u prekrivičnom postupku. Uprkos činjenici da se u strogo-formalnom smislu ovde ne govori o krivičnom postupku, shvatanje da princip suđenja u razumnom roku važi i u ovoj fazi,⁷ zastupljeno je u Opštem komentaru člana 14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, usvojenog od strane Komiteta za ljudska prava UN 1984. i praksi ECtHR.

³ Cvijović, O. (1985) Uticaj međusobnih odnosa glvnih procesnih subjekata na efikasnost krivičnog postupka, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 4:70.

⁴ Radulović, D. (1997) Efikasnost krivičnog postupka i njen uticaj na suzbijanje kriminaliteta, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2-3:168.

⁵ Kolaković, M. (2010) Okončanje krivičnog postupka u razumnom roku, Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja – IV deo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 308-321.

⁶ Škulić, M. (2009) *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 317.

⁷ Ovo je u osnovi posledica materijalnog shvatanja pojma optužbe koji usvaja Evropski sud za ljudska prava (reč je o službenom saopštenju da je učinjeno određeno krivično delo (ECHR, 27. II 1980, *Deweer protiv Belgije*, serija A, n° 35, § 42; 10. XII 1982, *Foti protiv Italije*, serija A, n° 56 i 69, § 52)

U kontekstu trajanja krivičnog postupka, ne može se ignorisati ni značaj trajanja perioda koji protekne od izvršenja krivičnog dela do početka prekrivičnog postupka, budući da se njegovo produženo trajanje često negativno odražava na efikasnost istrage i proces dokazivanja.

Najzad, zastupljeno je i stanovište ECtHR po kome, u smislu člana 6. Evropske konvencije, i postupak izvršenja sudskih odluka treba smatrati sastavnim delom procesa.

Radulović⁸ kritikuje ovakvo shvatanje, navodeći da se ne može govoriti o efikasnosti krivičnog postupka, a vezati ga za momenat izvršenja krivičnog dela, jer krivični postupak počinje donošenjem rešenja o sprovođenju istrage, a često proistekne dosta vremena od izvršenja krivičnog dela do njegovog otkrivanja, pronalaženja učinioca, pa tek onda do pokretanja krivičnog postupka. On sugerise da bi bilo najpravilnije govoriti o efikasnosti postupanja i efikasnosti krivičnog postupka kao užem pojmu. Kada se govori o efikasnosti postupanja onda je tu obuhvaćena i brzina postupanja organa u prekrivičnom postupku, što je od velikog značaja za kasnije vođenje postupka.

I pored opšteg konsenzusa o potrebi i obavezi okončanja krivičnih postupaka u razumnom roku, i nastojanja brojnih autora da definišu sam pojam razumnog roka, on je i dalje ostao u formi pravnog standarda, čije okvire je, kroz svoju praksu, najpreciznije odredio Evropski sud za ljudska prava, postavljajući u tom smislu, kao ključne, sledeće kriterijume: složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke, ponašanje sudskih i upravnih organa države, kao i to o ugrožavanju kog prava podnosioca je u samom predmetu reč.⁹

Nastojanje da se postigne ravnoteža između brzine i poštovanja ljudskih prava i sloboda, dodatno se, kako zaključuje Kobe¹⁰, komplikuje zbog zahteva savremenog doba da i krivično gonjenje i postupak moraju biti uključeni u nastojanje da se prilikom zaštite društva od kriminaliteta i, upravo radi te zaštite, postigne resocijalizacija izvršioca krivičnog dela.

2.2. Zakonito, stručno i odgovorno postupanje kao elementi efikasnosti krivičnog postupka

Pored razumnog trajanja i poštovanja ljudskih prava i sloboda učesnika u krivičnom postupku, suštinski element njegove efikasnosti predstavlja i zakonitost postupanja.

Ukoliko je krivični postupak vođen uz poštovanje ljudskih prava i sloboda i u razumnom roku, to još uvek nije garant njegove efikasnosti, jer iako zakonito,

⁸ Radulović, D. (1997):170-171.

⁹ Mol, N. & Harbi, K. (2007): *Pravo na pravično suđenje- Vodič za primenu člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Savet Evrope, Beograd, 44.

¹⁰ Kobe, P. (1972). *Mjere za ubrzanje i Efikasnost sudskog krivičnog postupka*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 4: 409.

postupanje neretko može biti nestručno ili nekvalitetno uz izostanak adekvatne odgovornosti. Efikasan je samo onaj krivični postupak koji je, osim u skladu sa odredbama materijalnog i procesnog krivičnog zakonodavstva, sproveden uz poštovanje etičkog kodeksa, standarda kvaliteta rada i drugih relevantnih akata. Ukoliko do propusta ipak dođe, moraju postojati adekvatni mehanizmi odgovornosti čija je funkcija kako korektivna, (u odnosu na postupak u kome su učinjeni propusti), tako i preventivna (specijalna i generalna prevencija). Na ovaj način, mehanizmi odgovornosti utiču, ne samo na efikasnost konkretnog, već i krivičnih postupaka uopšte u jednom pravnom sistemu.

2.3. Ekonomičnost krivičnog postupka kao preduslov njegove efikasnosti

Brzo sproveden i zakonit postupak, uz puno poštovanje ljudskih prava i sloboda, kao i adekvatan nivo kvaliteta i stručnosti, ne može se nazvati efikasnim ukoliko raspolaganje resursima u toku njegovog vođenja prevazilazi granice racionalnog, odnosno ukoliko takav postupak nije ekonomičan. Brkić¹¹ zaključuje da zahtev za ekonomičnošću, počiva na pretpostavci da je čovek racionalno biće koje teži ostvarenju svojih ciljeva, i na činjenici da postoji nesrazmera između stalno rastućih ljudskih potreba i ograničenja resursa. Autorka zapaža da se ekonomičnost javlja ili u vidu imperativa za maksimiranjem rezultata pri datim sredstvima ili u vidu minimiziranja sredstava pri jednakim rezultatima. Ona navodi da se pitanje ekonomičnosti u pravu obično poteže u sferi njegove primene iako, da bi pravo bilo racionalno, zahteve ekonomičnosti mora uvažavati pre svega zakonodavac, koji pri kreiranju pojedinih ustanova mora voditi računa o načelu srazmernosti. Po autorki, ekonomičnost obezbeđena u momentu stvaranja prava svojevrstan je garant efikasnosti i efektivnosti prava, jer se u uslovima pravilne alokacije resursa mogu bolje oblikovati i realizovati ciljevi i izgraditi jedan izdiferencirani preventivno-represivni mehanizam u funkciji efikasnosti.

Nesporo je, dakle, da svaka nova reforma krivičnoprocesnog zakonodavstva nosi sa sobom zahtev da se pronađe "zlatna sredina", odnosno, ravnoteža između zahteva da krivični postupak ne traje predugo uz istovremeno poštovanje sloboda i prava okrivljenog i drugih subjekata krivičnog postupka. Upravo ta uravnoteženost, dopunjena zakonitim, kvalitetnim, stručnim i odgovornim postupanjem kao i racionalnim korišćenjem resursa, čini jedan krivični postupak efikasnim.

¹¹ Brkić, S. (2009) Pojednostavljene forme krivičnog postupka i postupak njihovog ozakonjenja u Republici Srbiji, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1:80.

3. EFIKASNOST NORME ILI EFIKASNOST SISTEMA

Neretko se pitanje efikasnosti krivičnog postupka posmatra u kontekstu efikasnosti pravne norme kao kategorije koja je nezavisna od efikasnosti sistema čije postojanje i funkcionisanje u sadejstvu sa drugim normama reguliše, i/ili koji pomenutu normu primenjuje na konkretne društvene odnose. Po Buturoviću¹² efikasnost pravne norme je "veća ili manja mera ostvarenja ciljeva pravne norme u ponašanjima (pravnim odnosima) njenih adresata, građana i organa vlasti." On razlikuje primarnu i sekundarnu (ne)efikasnost pravne norme, u zavisnosti od toga da li se u pravnim odnosima ostvaruje ili ne ostvaruje sadržina njene dispozicije, s tim što se primarna (ne)efikasnost ostvaruje (ne)ispunjenjem obaveza i subjektivnih prava koji su normom regulisani, a sekundarna (ne)efikasnost zavisi od toga da li su nadležni organi, sudski i upravni, odredili i izvršili sankciju protiv prekršilaca dispozicije norme. On navodi da se u krivičnom postupku ostvaruje sekundarna efikasnost, odnosno neefikasnost, jer se pokreće i vodi kada je pravna norma već narušena, dakle kad je nastupila primarna neefikasnost. Zadatak krivičnog postupka je, pored ostalog, da se da se ta primarna neefikasnost pretvori u efikasnost (da se adresati na koje se norma odnosi ponašaju u skladu s njenom dispozicijom). Efikasnost krivičnog postupka vidi u funkciji ostvarenja ciljeva koje postavlja materijalno krivično pravo i navodi da preventivna funkcija nije toliko u strogosti kazne, odnosno krivične sankcije, već u neminovnosti njene primene za svakog učinioca krivičnog dela.

Brkić¹³ postavlja granicu između efikasnosti i efektivnosti pravne norme. Pozivajući se na Mollnau¹⁴, ističe da, kako pravo kao regulator društvenih odnosa pretpostavlja izvesne ciljeve, odnosno da se njegova efikasnost ne pokazuje kao odnos između faktičkih rezultata delovanja jedne ili kompleksa pravnih normi i onih ciljeva radi čijeg ostvarenja su one ustanovljene.

Pored toga, neretko se previđa ono što je dobro zapazio Kelzen, koji efikasnost prava definiše kao pravu svojstvenu sposobnost da se realizuje, pri čemu je moguć raskorak između efikasnosti na nivou pojedinih pravnih normi i pravnog poretka u celini: efikasnost pravnog poretka se pokazuje kao uslov njegovog važenja, koje ne pretpostavlja nužno i efikasnost svake pojedinačne norme. Upravo u previdu te činjenice leži ključ konstantnih paušalnih ocena zakona u celini kao nedovoljno dobrih i/ili efikasnih.¹⁵

¹² Buturović, J. (1985) Najnovije izmene ZKP-a i njihov značaj za efikasnost krivičnog postupka, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 4:135-145.

¹³ Brkić, S. (2009): 79-82.

¹⁴ K.A. Mollnau, Überlegungen zur Weiterentwicklung der Theorie und Methode von Effektivitätsanalysen zum sozialistischen Recht, *Neue Zeitung* 4/1987, str. 131

¹⁵ Buturović, J. (1985) :136.

Korene ovakvog shvatanja efikasnosti krivičnog postupka, zapravo treba tražiti u shvatanju pojma i prirode krivičnog postupka kome je određeni autor naklonjen, odnosno da li krivični postupak posmatra kao čisto pravni fenomen ili mu pristupa kao realnom, društvenom procesu. Međutim, svođenjem pitanja efikasnosti krivičnog postupka na pitanje efikasnosti pravne norme, baca se u zapećak osnovno značenje pojma efikasnosti (lat. *efficax*, *acis-delatan*, uspešan) i ignoriše činjenicu da krivični postupak predstavlja živ sistem/organizam, kojim pored adekvatnih pravnih normi čija se uspešnost ogleda u ostvarenju kako opštih, tako i posebnih ciljeva (ciljevi pojedinih stadijuma i faza) krivičnog postupka. Po Brkić¹⁶, opšti neposredni cilj postupka bi se, s obzirom na njegov instrumentalni karakter, sveo na primenu krivičnog materijalnog prava u konkretnom slučaju, (utvrđivanje učinilaštva, odgovornosti i eventualne krivične sankcije). Ispunjenje ovog pravnog cilja treba u krajnjoj liniji da vodi opštem konačnom cilju, koji se poklapa sa ciljem krivičnog materijalnog prava- zaštita društva od kriminaliteta. Pored navedenih ciljeva, Pavlica¹⁷ izdvaja i procenu u kojoj meri krivični postupak doprinosi primeni drugih mera koje se koriste u borbi protiv kriminaliteta.

Istina, u domaćoj teoriji moguće je pronaći i potpuno suprotna stanovišta, poput Cvijovićevog¹⁸ koji smatra da se pod neefikasnost krivičnog postupka može podvesti samo ono što spada u subjektivne nedostatke učesnika u krivičnom postupku, dok sve što se ne može pripisati krivici glavnih procesnih subjekata ne može ući ni u sastav neefikasnosti krivičnog postupka i u tim granicama treba ocenjivati efikasnost sa kojom se krivični postupak vodi.

Pristupanje pitanju efikasnosti krivičnog postupka samo sa aspekta efikasnosti pravne norme, predstavlja ignorisanje činjenice da krivični postupak nije prost niz normi, već skup radnji ciljno usmerenih na rešavanje krivične stvari.

Po Pavlici¹⁹, kada se težište stavi na tu stranu krivičnog postupka onda se može reći da krivični postupak predstavlja društveni proces ili društvenu delatnost. Posmatranje krivičnog postupka kao društvene delatnosti ili društvenog procesa pruža mogućnost da se kod ocene njegove efikasnosti uzme u obzir sve ono što utiče na efikasnost u pojedinim delatnostima uopšte, i to obuhvata ne samo vrednosno-normativni sistem već i materijalnu komponentu delatnosti (ljudi, sredstva, šema organizacije i normativno vrednosni sistem sa modelima ponašanja). Stanje svakog od tih elemenata i svih ukupno utiče na efikasnost određene institucije a time i na stanje u određenoj društvenoj delatnosti. To se u punoj meri može primeniti i na krivični postupak. Istina, krivični postupak kao društvena delatnost ima brojne

¹⁶ Ibidem

¹⁷ Pavlica J. (1985). Efikasnost krivičnog postupka, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 4, str. 56.

¹⁸ Cvijović, str. 70.

¹⁹ Pavlica J. (1985). *Efikasnost krivičnog postupka*, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 4:56.

specifičnosti. Od drugih društvenih delatnosti razlikuje se po zadatku, strukturi i karakteru institucija koje ga vrše i vrednosnom normativnom sistemu.²⁰

Krivični postupak je specifičan po tome jer je vršenje te delatnosti distribuirano na više institucija sa različitim zadacima, organizacijom i tehnologijom rada, te što u njoj veliko i veoma važno učešće imaju pojedinci koji nisu u sastavu institucija (svedoci, veštaci, okrivljeni, branioci, prevodioci i sl.)

Pored pomenutog, treba imati u vidu i činjenicu da efikasnost krivičnog postupka ne smemo posmatrati kao statičku kategoriju, van vremena i prostora. Ona je u vezi sa stanjem u društvu, uslovljena je homogenošću društva ali i merom u kojoj se poštuju humane i moralne norme koje služe opštem ljudskom napretku. Ona zavisi i od toga kako se u društvu poštuju univerzalne ljudske vrednosti, u prvom redu ljudska prava, kakva je opšta demokratska klima i autoritet prava.²¹

Uzimajući u obzir složenost pojma efikasnosti krivičnog postupka i činjenicu da on obuhvata čitav niz elemenata koji su već pomenuti, kao i da se on ne može svesti na pitanje efikasnosti pravne norme, čini nam se ispravnim Petrićevo²² zapažanje da pojam efikasnost nije samostalan faktor- element koji bi se mogao na bilo koji način ugraditi u pozitivne propise u krivičnom postupku. Ovo stoga što se efikasnost krivičnog postupka može ostvarivati samo realizacijom više posebnih elemenata koji su komplementni efikasnosti, a to su: skladna konstrukcija i regulativa krivične procedure, odgovarajući kvalitet rada svih organa koji učestvuju u postupku, adekvatna brzina rada tih organa a sa tim u vezi i kvantitet rada uz odgovarajuću procesnu disciplinu svih subjekata postupka. Tek uzajamnim sadejstvom svih tih elemenata i njihovom skladnom realizacijom može se govoriti o efikasnosti krivičnog postupka. Ovakvo skladno delovanje, moguće tek ukoliko je čitav sistem koherentan²³, a upravo izostanak koherentnosti ume da obezvređi istinske napore da se poboljšaju njegovi pojedini delovi.

Dok se na pojedine segmente efikasnosti može neposredno uticati normativnom aktivnošću, na druge, ona deluje samo posredno. Ovo treba imati na umu kada se kreiraju dokumenti od strateškog značaja u ovoj oblasti. U kojoj meri se ne prepoznaje značaj preciznog određenja pojma efikasnosti, govori i činjenica da veliki broj sistemskih dokumenata od strateškog značaja za funkcionisanje krivičnog pravosuđa, poput Strategije reforme pravosuđa koja je usvojena u Republici Hrvatskoj za period 2011-2015.²⁴ ili sličnog dokumenta usvojenog u Makedoniji²⁵ 2004. i BiH 2008.²⁶,

²⁰ *Ibid.*

²¹ Radulović, D. (1997):179-180.

²² Petrić, B. (1984). *Zakon o krivičnom postupku-osnovna polazišta i ocene funkcionisanja u vezi sa izmenama i dopunama u cilju podizanja efikasnosti krivičnog pravosuđa*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1-2:101.

²³ Bačić, F. (1987). *Krivično pravosuđe i ustavnost i zakonitost*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 4:9.

²⁴ Strategija reforme pravosuđa, za period od 2011 do 2015. godine "Narodne novine" br. 145/10.

a koji ne sadrže definicije efikasnosti, iako njeno unapređenje postavljaju na vrh liste prioriteta. Ovakav pristup se u dobroj meri odražava na obim, sistematiku i kvalitet određenja faktora čijim se unapređenjem može uticati na efikasnost čitavog sistema.

Čini se da je ovaj problem najzad prepoznat i adekvatno rešen u nedavno objavljenom nacrtu Nacionalne strategije reforme pravosuđa za period 2013-2018. koja sadrži ciljeve i smernice reforme pravosuđa u Republici Srbiji za predstojeći petogodišnji period. U ovom dokumentu, efikasan pravosudni sistem je definisan kao, "sistem u kome se delotvorno upravlja i racionalno koriste resursi, po predmetima postupa i sudi u razumnim rokovima, u zakonito propisanom postupku, uz poštovanje ljudskih prava i sloboda, zagarantovanih, kako domaćim, tako i međunarodnim propisima."²⁷ Ovakvo određenje efikasnosti predstavlja značajan pomak u odnosu na rešenje sadržano u Strategiji iz 2006. godine²⁸ u kojoj je efikasan pravosudni sistem bio određen kao "sistem u kojem se delotvorno upravlja resursima i po predmetima postupa i sudi u razumnom roku." Naime, formulacijom koja je sadržana u nacrtu nove Strategije, najzad je prevaziđen hronični problem domaće stručne i naučne javnosti, koji se sastoji u simplifikovanom poimanju efikasnosti i njenom poistovećivanju sa brzinom okončanja postupka. Definisana na ovakav način, efikasnost pored ažurnosti i brzine postupanja po predmetima i njihovog rešavanja, obuhvata i zakonitost postupanja, kao i poštovanje ljudskih prava i sloboda učesnika u postupku.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iz svega navedenog, jasno je da je adekvatno razumevanje pojma efikasnosti krivičnog postupka daleko više od čisto teorijskog pitanja. Samo uz uvažavanje činjenice da krivični postupak nije prost niz normi, već skup radnji ciljno usmerenih na rešavanje krivične stvari, u čijem sprovođenju učestvuju brojni subjekti, čije delovanje, kao i dejstvo normativnog okvira, istovremeno zavisi od kompletnog društvenog ambijenta; te da se o efikasnosti takvog postupka može govoriti samo ukoliko je okončan u razumnom roku, uz adekvatan nivo poštovanja ljudskih prava i sloboda učesnika u postupku, zakonitosti, kvaliteta i odgovornosti u postupanju, kao i racionalno raspolaganje resursima, otvara mogućnost da se kroz sistemski pristup koji podrazumeva unapređenje normativnog okvira ali i jačanje institucionalnih i budžetskih kapaciteta, postignu željeni rezultati. Ova vrsta delovanja najbolje efekte daje kroz formulisanje adekvatnih strateških dokumenata kojima se usmerava tok normativnih aktivnosti i aktivnosti koje

²⁵ Republika Makedonija, Strategija reforme pravosuđa, Novembar, 2004.

²⁶ Strategija reforme pravosuđa BiH 2008-2012, Jun, 2008.

²⁷ Nacionalna Strategija reforme pravosuđa 2013-2018. (radna verzija)

²⁸ Nacionalna Strategija reforme pravosuđa 2006-2011, "Sl. glasnik RS", br. 44/2006.

iz njih proizilaze, a koje sadejstvom na duži rok, rezultiraju pozitivnim pomacima na polju unapređenja efikasnosti krivičnog postupka.

LITERATURA

1. Bačić, F. (1987) Krivično pravosuđe i ustavnost i zakonitost, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 4:7-23
2. Bejatović, S. (2001): Efikasnost krivičnog postupka i njen uticaj na prevenciju preivrednog kriminaliteta, *Privredni kriminal i korupcija*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 39-55.
3. Brkić, S. (2009) Pojednostavljene forme krivičnog postupka i postupak njihovog ozakonjenja u Republici Srbiji, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1:77-121.
4. Buturović, J. (1985) Najnovije izmene ZKP-a i njihov značaj za efikasnost krivičnog postupka, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 4:135-145.
5. Cvijović, O. (1985) Uticaj međusobnih odnosa glvnih procesnih subjekata na efikasnost krivičnog postupka, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 4:69-79.
6. Kobe, P. (1972) Mjere za ubrzanje i Efikasnost sudskog krivičnog postupka, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 4:405-417
7. Kolaković, M. (2010) Okončanje krivičnog postupka u razumnom roku, *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja – IV deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 308-321.
8. Milivojević, S. (2002) *Efikasnost krivičnog postupka*, magistarska teza, Beograd.
9. Nacionalna Strategija reforme pravosuđa 2006-2011, *"Sl. glasnik RS"*, br. 44/2006
10. Pavlica J. (1985) Efikasnost krivičnog postupka, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 4:55-68.
11. Petrić, B. (1984) Zakon o krivičnom postupku-osnovna polazišta i ocene funkcionisanja u vezi sa izmenama i dopunama u cilju podizanja efikasnosti krivičnog pravosuđa, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1-2: 99-118.
12. Radulović, D. (1997) Efikasnost krivičnog postupka i njen uticaj na suzbijanje kriminaliteta, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2-3:165-182.
13. Republika Makedonija, Strategija reforme pravosuđa, Novembar, 2004.
14. Strategija reforme pravosuđa BiH 2008-2012, Jun, 2008.
15. Strategija reforme pravosuđa, za period od 2011 do 2015. godine *"Narodne novine"* br. 145/10.
16. Škulić, M. (2009) *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
17. Vasiljević, T. (1966) Sredstva za ubrzanje krivičnog postupka, Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu.
18. Vuleković, V. (1997) Međusobni odnosi i saradnja krivično-procesnih subjekata i efikasnost krivičnog postupka, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2-3: 237-244.

EFFICIENCY OF CRIMINAL PROCEDURE- DO WE UNDERSTAND AN IDEAL TO STRIVE FOR?

We have witnessed several years, intensive reforms in domestic criminal law and the organization of the judiciary. Although it every few years alternated different concepts and visions of how modern criminal procedure should look like, professional and scientific public was all the time agreed on the one thing: Criminal proceedings in the Republic of Serbia shall be effective. However, even after a large number of papers devoted to this topic and frequent changes of the normative and institutional framework, it seems that still there is no consensus in the local professional and scientific on which elements of the concept of efficiency includes. This has an adverse effect on the field of design and implementation of an adequate regulatory framework and other measures aimed at improving the efficiency of the criminal procedure.

KEY WORDS: criminal procedure / definition / efficiency / duration / reasonable time